

Politikai
röpiratok

1/6

EGY NYILT SZÓ

GÖRGEI ARTHUR

HONVÉD-TÁBORNOK ÜGYÉHEZ.

IRTA

ASSERMAN FERENCZ.

MÁSODIK KIADÁS

EGY FÜGGELÉKKEL.

DÉBALLAGI MÓR,

PEST,

OSTERLAMM KÁROLY.

1867.

EGY NYILT SZO

GÖRGEI ARTHUR

HONVÉD-TÁBOROK GYŰJTEME

ASSERMAN FERENCZ

MÁSODIK KIADÁS

EGY PÜGGELÉKKEL

DEBÁLLÁGI MŰR

P. B. N. T.

ESTERHÁZY KIRÁLYI

Nyomatott Emich Gusztáv, m. akad. nyomdásznál. Pest, 1867.

KIADÓI ELŐSZÓ

jelen kiadáshoz.

Midőn a t. szerző, kértémre, e kis röpiratot második kiadás végett ide engedi nekem: szükségesnek tartom ezen második kiadást kitoldani — „függelék“ alakjában — azon levéllel s illetőleg hirlapi czikkekkal, melyekre a röpirat ismételve hivatkozik. Ezek pedig a következők: u. m.

I. Görgeinek „Nyilt kérelme Kossuth Lajos urhoz; kelt Viktringben Klagenfurt mellett 1867. május 29-én.“

II. „A Hon“ f. évi 139. számában © jegy alatt megjelent czikk; — és végre:

III. A „Pesti Hirlap“ idei 87. számában „több honvéd“ aláírással megjelent kis czikk, az ahoz ragasztott szerkesztői megjegyzéssel.

Mikor e röpirat keletkezett és első kiadásban elhagyta a sajtót: akkor mind ezen tünetek ujdonságánál fogva mellőzhető volt azoknak szöveg szerinti reproductiója: most azonban hetek és hónapok leteltével az alaposan itélni ohajtó olvasó iránti figyelem megkívánja, hogy keze ügyébe ejtsük mind e vonatkozmányokat.

Pesten, 1867. augustus 7-én

a kiadó.

Audiatur et pars altera.

Osszevetve mindazt, a mit Görgei Arthur ellen eddig írva láttam, a „Hon“ idei 139-ik számában megjelent e nemü czikk*) van a legengesztelődöttebb hangon tartva; de azért ott áll abban is: hogy nem jól cselekszik, a ki bizonyos hurok lankadó rezgését újra felhangolja.

Ha mindamellett is e hurokhoz nyulok, azt az általam tisztelt s hitem szerint méltatlanul gyanusított tábornok iránti kötelességteljesítés nyugodt öntudatával teszem.

De teszem azért is, mert azt tartom: jobb bizonyos kérdéseket nyílt vita terére vinni, mint egyoldaluan sórtó szünetlen vibrációjukat elhallgatni; s mert azt hiszem, hogy ha egy — honvédelmünk kronikáján sötét szalag gyanánt átvonuló — kérdés felderítésére ez uton befolyhatok: az igazságnak és történelemnek nem rossz szolgálatot teszek.

Honvéd társaim részéről higgadt ítéletre számítok; mert arra a védő legalább is oly jogos igényt tarthat mint a vádló.

Czélom: utat törni, melyen nézeteink tisztulhatnak; mert vakon bálványozni épen úgy, mint vaktában elítélni, nem szabad férfiakhoz illő dolog. De legkevésbé sem czélom viszályt hinteni, mely csak egységünk bensőségét lazíthatná. Mert én a hazaszeretetet s legne-

*) Lásd hátul a „Függelék“ II. számát.

mesebb küzdelem által font kötelékeknek örök tartóságot kívánok.

Görgei mellett emelvén szót, kizárólag a történet és kritikájával lesz foglalkozásom; azért minden oly feltevés ellen, mintha az itt felmerülő kérdés fejtegetésének valami czélzatos politikai iránya lenne, előre is tiltakozom s egyenesen kijelentem, hogy a kérdést egészen tárgyilagosan s minden pártálláson kívüli szempontból kívánom taglalni.

Nyugodt lélekkel mondhatom el, hogy ugyanazon érvekkel és okokkal lépek ez uttal is a sorompóba, melyekkel 18 év óta következetesen védtem, imitt-amott felmerült ellenvéleményekkel szembe, a magyar fővezért, s melyeket ma is eredeti felfogásomhoz hiven maradtott meggyőződésemmel vallok.

Kiss, Damjanics és Klapka tábornokok közvetlen vezénylete alatt járva meg pályámat: a személyi kegyek befolyása alatt álló elfogultság gyanuja se férhet hozzám.

Egy ohajtásom van: hogy a lapon, melyet a világtörténelem a magyar erő utóbbi revelatiója elismerésének egykor nyitni fog, a férfiasan elszánt harczok fényugaraira ne vonuljon fátyol gyanánt a legrutabb polgári bűn; ne nehezédjék az árulási gyanu egy átok súlyával azon magyar hadak történetére, melyek a társnépek tévedései mellett, két nagyhatalom sergei ellen nem dicstelenül vívták az egyenetlen tusát; de ne, kiválóan ama maroknyi had és vezére emlékére, mely meghajlott bár végzete előtt, de le nem győzetett, s melynek rövid életpályáján is számosak a fénypontok, melyek az utókornak tettekre lelkesítő emlényül szolgálhatnak.

Ezen ohajtásom mély és benső, de azért mégis részrehajlatlanul kívánok számolni mult napok lelkemben élő emlékeivel, — azért mégis hajthatatlan jelszavam marad: *győzzön csak az igazság!*

Vádat váddal czáfolni nem czéлом; azért a kérdés lényegére nézve is lehetőségig objectivitásban kívánok maradni. Csak a mennyiben a történet több egymásra ható factorok műve, s a mennyiben az események logikája kérlelhetlenül követeli: fogom más tényezők miveleiteit is combinatióba vonni; mi ha szintén hagyományos manifestatiók hatályát csökkentené is, vád gyanánt soha — de igenis vehető annak tanusításául: *hogy az ember csak ember.*

Ezeket előre bocsátva átmegyek a tárgyra magára.

„Az állittatik egyfelől, hogy G. A. tábornok áruló: másfelől pedig, többek között én magam is azt határozottan tagadom.“

Minekelőtte azonban e kérdés közelebbi fejtegetésébe bocsátkoznám, eredeti kiindulásom pontjához, a „Hon“ idézett cikkéhez térek vissza.

E cikkekre — az ország és korona közti kibékülés érdemében az illetékes organumok között létrejött megállapodás ellen külföldről emelkedett szózat *) s illetőleg G. azon levele **) szolgáltatott alkalmat, melylyel ama szózatnak ráirányult keserű czélzatait visszaautasítja.

Az országos actus azóta szentesített. — A mi pedig G. végzetes levelét illeti: abban a keserítő érintés szülte keserű visszatorlás egy pár (szélesen interpretálható) kifejezését igenis, de a rosszalott „*párt elleni vádat*“ fel nem találhatom. — Hogy azonban a dialectica hatalmával e vád, mint szintén a kérdés alatti szózat és ellenzék álláspontjainak ugyanazonossága mégis kimagyarázható lehet, azt elhiszem; de viszont csak annyit kérek megengedni: hogy okok hiányában, okozatok se lehetnek. s hogy tehát Görgeinek

*) Kossuth Lajos nyílt levele Deák Ferenczhez.

**) Lásd a „Függelék“ I számát.

— ok rá mutatva nem lévén — czélja se lehetett az állítólagos vádat emelni.

De megfoghatatlan előttem az: *hogy hát miért legyen egy száműzöttnek kevesebb joga, mint a másnak?*

Hogy „bárki hozzá szólhat a kérdéshez csupán Görgei nem,” csak így általánosságban s mégis egész határozottan kimondva, oly nagy szó, mely egy individuális nézet horderejét igen-igen tulszárnyalja, — az ilyennel tehát én nem versenyezhetek; de midőn tovább a damnatio feltételekhez van kötve, igenis hozzá szólok.

A feltételező kérdés ez: *„miért tette G. Világosnál az oroszok és miért nem Aradon az ausztriai seregek előtt le a fegyvert?”*

Nézetem szerint G. az oroszok előtt tette le fegyvereit: mert, eltekintve minden — vérmes reményeket involváló — önámításoktól, neki s a szomorú tényre befolyt vezértársainak, az orosz seregek vezetői maguktartásánál fogva, okuk volt hinni, hogy ama részről humanus s kiméletes bánásmódban fognak részesíttetni a magyar foglyok.

Az oroszok előtt tette le a fegyvert: mert tény lévén az, hogy Ausztria seregeit az orosz hadak vezették győzelemre, — s mert tény lévén e szerint, hogy a bécsi kormány ügyét Magyarországgal szembe az orosz interventio mentette meg: emberi ítélet s a méltányosság fogalmai szerint feltehető volt, hogy a megmentőnek szava illető helyt egész sulya szerint fog mérlegelgetni; az ellenben igen is világos vala, hogy az akkori helyzetben — ha valakitől — csak az orosz czártól lehetett még engesztelő közvetítést várni, a kinek nem kevéssé hizeleghetett, midőn a warsói herczeg rövid, de sokatmondó jelentését vette: Sire! Magyarország felséged lábai előtt fekszik! —

Görgei nem is tehette Ausztria seregei előtt le a fegyvert: mert ott Haynau volt a vezér; ennek pedig bresciai kegyetlensége, pesti proclámja, honleányok meg-

kinoztatása, s még Világost megelőző statariális eljárásai bizalomra épen nem jogosíthatának.

Nagyon is téved, a ki azt hiszi, hogy ezen, Alba hg szerepére született férfiú szilajságát az előtte törté-
nendő fegyverlerakás ténye megjuhászította volna! de
ellenben ismeretes jelleme s egész korábbi élete a mel-
lett szóllanak: hogy ezen ember — ha előtte rakatnak
le a fegyverek — elbizakodottságának s győzedelmi
mámorának első rohamában, rettenetes prédát szán a
halálnak. . . .

Görgei lát nézetem szerint arra az utra tért, me-
lyen, ha határozott biztosítéka nem is, de legalább *re-
ménye*, s mindenesetre *több* reménye lehetett, mint a
másik uton, hogy nem fogja esetét egy véres catastrofa
követni; — arra az utra, melyen nem teszi ki seregét
közvetlen a boszu végrehajtójának, — s melyen időt
nyerhet némi közvetítések érvényesülhetésére.

De nem tehetette Görgei azért se Haynau seregei
előtt le a magyar fegyvert: mert az következetlenség
lett volna addig követett vezéri magatartásával; követ-
kezetlenség — Budáról a vár ostroma alatt s pár hó-
nappal azelőtt, ha jól emlékszem, Váczról az ausztriai
invasio ellen kibocsátott kiáltványaival szembe; — s
mert az megalázás lett volna azon hadseregre nézve,
mely Ausztria 1849-ki hadaival szemben a győzelem
nem egy borostyáját tűzte zászlóira.

E zászlók megtörhettek a világosi mezőn, de meg
nem hajolhattak az annyiszor legyőzöttek előtt! —
egyéni nézetem — a honvéd szava ez; de lelkem mé-
lyében vagyok meggyőződve, hogy a véráldozatok kö-
zül nem egy fogta volna ugyanezt mondani a válság
utolsó nehéz órájában is.

Ám, ha mindezek árrán a vértanúk *megmenthetők*,
valami kimélet vagy kedvezmények *biztosíthatók* lettek
volna: igen — ez esetben a következetesség s fegyver-
büszkeség azon előnyöknek alárendelendő lesz vala;

de feltétlen megadás mitse biztosíthatott — s legkevesebbet egy Haynauval szemben. — Feltételeket pedig csak az szabhat, egyezkedés utjáni biztosítékokat csak az nyerhet, a ki nehezen legyőzhető akadályokat képes ellenfelével szembe állítani; ily esetben az áldozatokat, melyekbe az illető félnek a cél elérése erőszakos uton kerülhetne, engedmények által szokta megváltani. — De Görgei nem volt oly helyzetben.

Nem tudom hát, hogy az érintett czikk t. írója hol értheti s hogyan kérdheti: „*miért taszította el Görgei a kiegyezkedés módját, mikor e végre kész hadsereg állott parancsára*“ de ha Aradra] czéloz: akkor csak annyit mondhatok, hogy ott Görgeinek legfennebb 20—25 ezer embernyi erő állhatott rendelkezésére, s hogy egy 5—6-szorosan tulnyomó erővel bíró, győzelmes uton haladó hadsereg egy ily aránylag parányi s mindenfelől körülvelt haddal *nem szokott alkudozni*. Windischgrätz herczeg annak idejében távulabb állott céljától, mint Haynau — s mégis azt mondta: „mit Rebellen unterhandle ich nicht.“ — s tessék elhinni, Haynau nem volt gyöngédebb, nem volt kevésbé határozott ember, mint ő Herczégése! —

Hanem ha mindezekután még azt is állítja a czikk t. írója, hogy „*Görgei Arthur gördítette Magyarország és Ausztria közé a legnehezebb követ; hogy Világos vetette meg Ausztria balvégzetének az alapját, idézte fel a boszu politikáját etc. etc.*“: oh akkor már nem fárasztom magamat, nem a nyájas olvasót sok szóval; elég akkor ha mondom, hogy itt csak egy kis időszámítási tévedés van; 1849-ben igenis, de nem augusztus 13-án — hanem valamivel korábban — aláztatott meg Ausztria, idéztetett elő az orosz interventio; — nem a Világosnál fogamzhatott kis csecsemő, hanem a régebb szülemlett boszu megizmosodott karjai kellett azokhoz a csapásokhoz, melyek ránk mérettek.

Kielégítő-e vagy nem e magyarázat? — im ítélet alá bocsátom.

Oly elmefuttatásokkal szembe, melyek körülbelől így argumentálnak: „Görgei áruló, mert: áruló, — de akárhogy legyen: csak azért is áruló!“ annál nehezebb menni, minél világosabb, hogy itt nem az okok mérlegeltetnek, hanem a megrögzött előítélet, a pusztá czél lebeg szem előtt. — Azonban utamról, csak azért mert rögzös, letérni nem fogok.

Ily argumentációval találkoztam a „Pesti Hirlap“ idei 87-dik számában, „több honvéd“ firmája alá állított cikkben, *) melynek logikai és juridicai nonsensusa csak sejteni sem enged, mi szerkesztői jegyzésben ott áll: hogy egy h. hadbíró a fogalmazója.

De ítéljen az olvasó; — a cikknek lényege ide megy ki: „nem toljuk fel magukat Görgei bíráiul, de árulónak nyilváníthatjuk őt; kijelentjük, hogy el van ítélve még akkor is, ha igazolni tudná magát, — tehát mindenesetre! — elítélte őt a közvélemény és — látnokilag prognostikáljuk — elítélendő a historia is; ha meg nem tudta ölni, ám tessék legalább halottnak tartani magát, és mi nagylelkűen szintén annak tekintendjük (hanc veniam damus, petimusque vicissim!) megnyílt a haza tere mindenkinek, de kérjük őt, maradjon kint!“ etc. etc. etc.

Az eszmék ily zavarában azt lehetne kérdezni: hogy hát hol itt a morál? — minő jogfogalom az, mely minden eshetőségeken felülemelkedve decretálja ítéleteit, s a középkor kényuri hatalmával számüzi, teszi földönfutóvá üldözöttjeit? — avagy talán a már néhai civilizátorok doctrinái sérínt, itt is a czél szentesíti az eszközöket?

*) Lásd a „Függelék“ III. számát.

Alig hihetem, hogy a hadbíró ur szabatos votum informativumot adott volna sententiája mellé; vagy, hogy az aláíró honvédek többet kerestek volna a szövegben, a czélul tüzött textusnál!

De nem háládatlan polémiát provocálni, hanem az állítások velejét vizsgálni a czélom; lássuk hát azokat sorban:

Az igenis komoly tárgy lényegéhez nem tartozó incidensekre csak annyiban érzem magamat késztetve betérni, a mennyiben egyes ily kisebb kérdések felderítése is alkalmas némi világot vetni azon álláspont-ra, melyből G. ellen a vádak emeltetnek.

Innen kiindulva, mindenekelőtt határozottan tagadom, hogy Görgei azt állítaná, *miszerint csak az egykori kormányzó leveléből értesült, hogy árulással vádoltatik.* Ott van a „Pesti Napló“ junius 4-ki számában *) maga a levél; a mellé nem kell commentár. — Itt tehát egyszerűen csak annyit jegyzek meg: hogy nincs itt semmi „úmitás.“

De lássuk tovább a lényegét:

Az mondatik, *„hogy Görgeit árulónak rég elítélte a közvélemény.“* Nem kérdem, hogyan jutott a cikk auctoritása a közvélemény mandatumához? hanem a mi magát a közvéleményt illeti, csak a „Hon“ elől idézett cikkére vezetem e passust vissza; melyben ellenkezőleg az mondatik, *hogy Görgei Ausztriának Világosnál adta a legfájdalmasabb döfést.* Én nem vagyok ugyanezen a nézetben; de az állítólagos közvélemény illustratiójához meglehetősen adatul szolgálhat ez; mert az csak tagadhatatlan: hogy a „Hon“ főrovatában képviselt nézetek, a közvélemény factorainak nem kis contingensét representálják.

Ember tévedhet, de az hiszem, nem nyultam eleibe az időnek és eshetőségeknek úgy, mint a ki azt írja:

*) Lásd hátul.

„állításait senki meg nem czáfolhatja,“ — ha el merem mondani, hogy tehát a fennebbiek szerint „közvéleményről“ itt szó sem lehet.

Közszájdalom a nemzeti vértanuk sirhalmái fölött, — közszenvedés a vesztett ügy után, — ezek az én fogalmaim a közösség felől.

Az mondatik tovább, „hogy G. 30 ezer ember sorát feláldozta, — tábornok társait a hóhér keze alá adta stb., hogy saját életét biztosítsa!“

Már hogy Világos vár alá vezetett serge 20 vagy 30 ezer ember volt-e? az nem képezi itt a kérdés sarkpontját; ily két szám közötti különbség akkor már nem határozott, nem határozhatott; csak a történelem érdekében kívánom hát itt constataálni, hogy hivatalos kimutatások szerint G. mindegyütt 23 ezer emberrel tette le a fegyvert.

„De hogy feláldozta-e?“ az már más kérdés! mire felelni fogok.

Szabadjon azonban előbb nekem is egy kérdést tenni: van-e széles e hazában ember, van-e Európa leghadnimiveltebb országaiban katonai tekintély, a ki azt merje állítani, hogy egy 25 ezernyi hadat, a Bánság, N.-Várad s a Maros völgye felől, tehát három oldalról előtóduló mintegy 180 ezer főnyi hadak kombinálva bekövetkezendő megtámadása ellen, az óráról órára keskenyedő arad-nagyváradi hadmiveleti téren fenn lehessen tartani. *) Azt hiszem, nyugodtan felelhetem: nincs, nem lehet! Ezt mondom; így hiszem. Azt pedig, — hogy mindazok közül, a kik G. ez utolsó elhatározását roszalják, valaki megmondta volna, vagy csak vélekedett volna is a felől: hogy hát *hogyan* menthette volna meg G. seregét? — azt még soha se hallottam.

Szabadjon továbbá az akkori helyzet felőli tájéko-

*) Azt mondom *fenntartani*; mert a **megmenteni** szón itt alkalmazást se talállok.

zódás végett, a kormányzó augusztus 11-én kelt bucsu kiáltványának csak kezdő sorait itten idézni. Azok így hangzanak: „*A nemzethez! a szerencsétlen harcok után, melyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatta e nemzetet, nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák- és orosz nagyhatalmasságok ellen, az önvédelem harcát, siker reményével folytathassuk.*“

A harc sikeres folytathatásához tehát még csak remény se volt többé.

Hogy feltételes megadásról szó se lehetett, annak kimutatását elébb volt már alkalmam megkísérteni.

De hát ha Görgei a Maros balparti osztrák hadakon *) ezrek elejtetése és megbéníttatásával magát keresztül vágja, s nyomban üldöztetve, folytonos élet- és vér-veszteségek között török földre menekült, és a hontalan bujdosók száma néhány ezerrel szaporodott volna; vagy:

ha egy elkeseredett utolsó tusában, szembe az orosz-osztrák hadakkal, seregének felét vagy legalább harmadát felkoncizoltatja, s azután azokra, a kik a kétségbeesés harcát történetesen túlélik, jobb sors még se vár mint Világos után: — kérem ez nem lett volna *feláldozás*? Avagy mi lesz vala ez által *megmentve* a hazának? vagy talán a vérfürdő, a bosszu törét megtompította volna?

És már most felelek az első kérdésre:

Világos, fájdalom, igenis vont — de minden más eset sokkal több áldozatot vont volna maga után; G. tehát Világosnál *legkevésbé* áldozta fel seregét.

„*Tábornok társait hóhér alá adta,*“ Hát az aradi vértanuk mind a tizenhárman Világosnál vetették-e életüket a végzet ingatag serpenyőjébe?! Nemde hogy: *nem!*

**) A marosvölgyi zsák-utczába nem indulhat, mert Erdély veszve volt s Lüders hada már Dévához közelgett.

„*És Görgei adta át őket gyászos végzetüknek!!!*“ Uraim, ha már ezt sárral dobáljátok: legalább ne kissebbítsétek *ama* jelesek emlékét; ne törpítsétek őket *egy* ember akaratlan eszközeivé! Hát a magyar seregek vezérei dajka-pórászon vezethető egyéniségek, avagy nem erős akaratú, független, határozott jellemű férfiak valának-e? Feleljenek erre az 184⁹/₉-ki korszak történelmének részletei.

Vagy talán megcsalta mindnyáját — titkos összeköttetésben állott Paskievich herczeggel? — De környezve hadaitól, ugyan hogy jutott ehhez? Ő maga járt-e az orosz hadakhoz, nem Pöltenberg és Benyitzky által érintkezett-e Rüdiger gróffal? *Ezek* időztek az orosz hadak között; mint kitűnő tapintatos egyéniségek, tájékozhatták magukat a tulsó táborban: s kérdem, gondoltak-e a menekülésre? (mire pedig utat igenis találhattak volna.) Nem, — ők maguk is maradtak. És mi lett sorsuk? Pöltenberg nincs többé, csak neve él ott a vértanuk között; Benyitzky pedig minden magyar harczosok közt a legsúlyosabb rabságot szenvedte.

Avagy talán G. *egy magára* határozta el a fegyverletételt és erőhatalommal hurczoltatta oda társait? nem a főbb tisztviselők szabad akaratával s hozzájárulásával létre jött közmegállapodás eredménye volt-e a világoosi feladás? a tábornokok valamennyien G. hadsergéhez tartoztak-e, egyenes rendelkezése alatt állottak-e, *) Aulich, Kiss, Vécsey s a más nagy többség nem önként csatlakozott-e a válsághoz? Vagy talán ámitásokkal kecsegtette G. szerencsétlen társait? Avagy inkább nincsen-e tudva, hogy ők valamennyien éppen nem ringatták magukat jövőjük iránt merész reményekben? nincs e tudva, hogy G. nyilván figyelmeztette társait a kétes jövőre? nem tény-e, hogy végre is töb-

*) Tudva van, hogy csak Leiningun, Nagysáudor és Pöltenberg voltak G. adserégével.

ben menekültek, míg Csányi magasztos resignatioval a figyelmeztetésre azt válaszolta, hogy meghalni igen, de a haza földjétől megválni nem tud! Gyakorolt-e G. a maradás érdekében valakire pressiot? nem mehetett-e a kinek hová tetszett? s nem ment-e Duschek az ország pénz- és ércz-készleteivel szabad választása szerint az ausztriai táborba?

Feleljetek uraim e kérdéseimre, avagy czáfoljátok meg e kérdésekbe foglalt állításaimat.

„*És társait, barátjait, seregét feláldozta, hogy saját életét biztosítsa!*“

De hát nem határozottabban, nem minden kéte-lyeken kívül, sőt hadvezéri hirnevének még gyarapításával is, (természetesen egy néhány ezer ember élete s több ezer honvesztett szerencsétlensége árán) biztosította volna-e életét G. ha külföldre menekül? S hát igazán csak saját életéért aggodott-e G. avagy nem feláldozta volna-e ezt örömet, ha ez által többeket megválthat? Ne feledjük, hogy midőn társai és serege sorsát Rüdiger gróf kezébe tette s számukra kiméletet kért, ezt mondta: „*Uram, legyen elég ha-én egyedül esem áldozatul!*“

Azt fogjátok rá mondani, hogy nem volt egyéb cselnél, tévesztésre számított phrasisnál! — Mondhatnék, mutathatnék én példát rá, milyen a tévesztésre számítottphrasis; denem akarok — máskép kegyelt emlékeket sérteni; hanem azt igenis kimondom: hogy lélektani fogalmak szerint oly megdöbbenően nagy momentumban, mint a midőn 25 ezer ember sorsa fölött mondatik ki az utolsó szó, hazug érzületet szinleni, drámai hatásra tünetni, nem lehet.

És oly nagy súlyt fektetett volna-e Görgei saját életére, — arra az életre, mely ezerszer daczolt a halállal, s melyet akár hányszor vetett sergei sorsáért a latba? — — — Nézetem szerint a hol physikai nyil-

vánulások s lélektani elvek ellenére ítélünk: ott érzéki ösztönünk szabványai szerint önmagunkból indulhatunk csak ki. A ki tehát még ily szűkkeblűséget is akar Görgeinél keresni, tegye elébb kezét szívére s jól vessen számot magával, ha képes-e a vérével is bőven adózott, elismert hőslélekletű hadvezér felett elfogulatlanul is itélni.

„De hát végre is miért tette Világosnál le a fegyvert!” fogjátok kérdezni? Mert a viszonyok hatalmával szembe, reménytelen helyzetében, ez volt még a legésszerűbb, a mit tehetett.

Jobb argumentumok hiányában azután rendesen „az elmulasztott öngyilkosság” gördítették büntül Görgei nyakára.

Nem tudja az ember a mélységet bámulja-e, hová e szerint az erkölcsi fogalom sülyedhet; vagy a szörnyű helyzetet, mibe a fatum azt sodorta, kitől ellenei nem kevesebbet követelhetni hiszik magukat jogosultaknak, mint azt: hogy maga magának írja alá halálos ítéletét, ha ártatlan is.

Avagy mi más eredménye lett volna öngyilkosságának? Ha bajtársai halála felett vérző szíve a fájdalom sulya alatt összeroskad s erős lelke megtörik: minden emberi érzület keserű gunyára nem azt fogják vala-e mondani ellenei, hogy az árulót saját lelkiismerete sújtotta le? Hiszen más célra nem is követelhatték ez áldozatot, mert G. halála se a halottakat fel nem támasztotta, se a dolgok folyásán nem változtatott volna.

De sőt ellenben Görgeinek élni kellett! Ha ellenei jogosultaknak tartják magukat, egyoldaluan pálczát törni felette: kegyelemtény-e, eltűnni, — avagy ki kárhoztathatja — ha ő élni kíván a végett, hogy a sebző gyanusítások ellen magát igazolhassa.

Hisz azzal egyenesen tartozik is; tartozik hazájának, tartozik családjának; mert egy szennyfolt a történet lapján, nemzetének, — a meggyalázott név, család-

jának — nem kegyelt hagyomány; és tartozik ezzel végre magának is. Már pedig a szívének szánt törrel elmentszette volna erre az utat s el magára nézve *a reményt is*, — mit midőn évek hosszú során át milliók táplálhattak, talán csak Görgeinek is szabad táplálni — hogy az igaz ügynek elvégre is győzni kell!

És midőn egy irányban a győzelem napja dereng, keblében is remény éled, s attól ösztönözve ő a távolból átharsanó szózat keserű czélzatai ellen felszóla!: az mondatik rá, „*hogy ez már mindent meghalad!*“

Hát uraim az az éles gúny, melylyel ő a haza földjét kerülni felkéretik, mely annyit tesz: „*az aradi és pesti vesztőhelyekre s 18 évek szenvedéseire fátyolt borít a nemzet, ütött az engesztelődés órája mindenkinek, csak Görgei Arthur egyedül, mert ő 18 éveken át, ügyünkkel kevésbé rokonszenvező elemek közé taszítva, üldöztetve, s a legkiméletlenebb gyanusításokkal zaklatva, nem egészen örömtelen életet élt, a száműzetés kevésbé keserű kenyerét ette, mint a kik szabad népek részvételében és gyámolításában legalább bátoritást a kitartásra s némi vigasztalást a szenvedésekben találhattak, . . . ő egyedül legyen a feledett, a megvetett helota! ezt így határozta „több honvéd!!“ hát ez nem mindent meghalad-e, mi emberi érzést fellázaszthat?! szükséges-e e felett ítéletet mondani?!“*

Ezek nézeteim az idézett cikkről, és engedtessek meg már most nekem is egy kérés, egy igazán őszinte kérés. Hagyjatok fel már azzal a meddő ámulási mondával. Ne feledjétek, hogy a catastropha a feszülten érdeklött Európa, a hidegebb, indifferensebb ítészek sokaságának szemei előtt gördült le, s hogy van tehát egy rajtunk kívül eső részrehajlatlan magasabb jury is, mely előtt ily felfogásokkal elvégre csak önmagatokat ítéltetitek el; másképp se szolgálhatván azok egyébre, mint legfennebb sarkkövül az amugy is már példabeszéddé vált viszály és gyanusítások cronikájához.

De vessünk még egy két pillantást Görgei Arthur hadvezérletére. — Felveszem én önként is az ellene emelt vádak fonalát, legalább e kis munka keretéhez mért főbb vonásaiban. — Ha pedig szélesebb tér és alkalom szolgáltatik rá: terjedelmesebb részletekbe is kész vagyok bocsátkozni.

A kik a folyó ragadó árját már a forrásnál keresik, azon kezdik, „*hogy Görgei áruló, mert 1849 elein már capitulálni akart.*“ Akart? meglehet; a tények azonban az ellenkezőt bizonyították.

Megjegyzendő, hogy abban az időben a nemzet maga akart pacificálni a hatalommal se végre országos küldöttség volt a cs. főhadiszálláson, de Windischgrätz herczeg feltétlen megadást követelvén, siker nélkül járt. — A kormány ekkor Debreczenbe tette át székhelyét. — Ha tehát G. csakugyan egyezkedni akart, ezen céljában már ekkor seuki se gátolhatta; ha még se tette, világos hogy nem is akart.

És ha mégis lett volna G. táborában akkor tájt egyezkedésről szó: az, az elébb mondottaknál fogva, csak az országos küldöttség által megkísérlett iránynyal való eszmerokonságban lehetett. Az ily gondolat vagy akarat pedig nem involválhatja az állítólagos árulási szándékot. Mert ha Görgeinek ily akarata volt s — feltéve a lehetőséget — azt végrehajtva a nemzet elé áll és elmondhatja: „*tiszti körömet átléptem, de ha a haza mentve van!*“ — az akkori álláspontból itélve, bizonyosan nem kárhoztatta volna a nemzet.

Hogy azután máig hová jutott volna az ország, az már megfejthetetlen problema; de hogy a csaták áldozatai, az aradi és pesti vértanúk, s az utóbbi 18 évek valamennyi szenvedései nem állanának 1848 és 1867 között, az valószínű.

Görgei áruló, mert 1849 január havában azaz az emlékezetes kiáltvánnyal szólott hadseregéhez!

E kiáltványt, melylyel Görgei egyfelől a polyarchicus hadvezénylet eredményeit taglalhatta, másfelől politikai hitvallását manifestálta, szintén nem lehet más-kép mint az *akkori* helyzet s politikai álláspontból megítélni. Ez esetben pedig, meglehet hogy ama kiáltvány dialecticája nem tetszett s nem volt a honvédelmi bizottmány felfogásához mérve, correct; de egy nagy czélt elért vele Görgei: hadserege különbféle elemeit összetartotta, az ügynek megnyerte, s a kiáltvány szövege, végeredményében az ügy érdekeinek nem ártott.

Görgei áruló, mert ugyanakkor hadseregével a magyar felföld bányavárosaiba vonult, a Tiszavidéket s a kormány székhelyét feladta. De ugyan mi állotta hát utját Windischgrätz herczegnek, mi kötötte a Duna-vonalhoz, ha nem Görgei e hadmivelete? — Vagy azt hiszi tán valaki, hogy azok a magyar hadak, melyek összemüködve nem valának képesek W. sergeit a Lajtától Budapestig feltartóztatni, alább az alföld rónáin megakaszthatták, Debreczent megmenthették volna? — Avagy nem sokkal valószínűbb-e, hogy e csaknem minden támpont nélküli hadműtéren, erélyesebb üldöztetés alatt meglazulva, az ily állapotban — de kényszerülten — a Tiszánál megkísérlett döntő csata, egyetlen csapással mindent kockáztatott volna? — Avagy a császári sergek feltartóztatására *Pesten felül elégtelen* sergeknek a Tiszához levonult egyik része volt-e csak az akadály, mi W. herczeg útjában állott, s illetőleg őt fennt vesztegelni kényszerítette?

Én azt tartom, *Görgei* volt a főakadály. Valameddig G. sergével oly vonalokon mozgott, melyekről az ausztriai sereg hadműködési vonalát, hátát és oldalát egyaránt fenyegethette: addig W. a Tisza-vonalra kitépni nem bátorkodhatott; és ez alatt a kormány időt nyert, újabb sergeket szervezve s a Bácskát és Bánságot feladva a Tisza-vonal védelmére kellően elkészülni.

Az mondatik „*mért nem üldözte Görgei Komárom felmentése után az ellenséget, mért nem ment Bécsbe, mért ment Buda ostromára?*“ Feltéve, hogy negyvenötven ezernyi haddal egy hadjáratot Bécs felé megkísérthetett; a gyorsan visszavonuló ellenségen, — ha az ütközetet fogad, — győzelmet viv ki, s végre Bécsset is elfoglalja: e hadjáratnak hazánk jövőjét biztosító eredménye s végcélja, mi lehetett volna? be nem látható. De Buda bevételét a kormány határozottan, rendelte, és én azt hiszen, hogy G. a magyar hadak tulajdonképeni feladatául tekinthető főczélt: „*az ellenséget a haza földéről mindenütt kiszorítani*“ még ez esetben is szem előtt tartva, azonban a kormány akaratának is eleget tenni kívánván, Buda bevételét csak utjába akarta ejteni, de hadának zömével vagy a Bán déli hadai ellen, vagy valami más irányban fontosabb hadműveleti czélt tűzött volt magának, mint Buda ostromát. E mellett szólnak azon körülmények, hogy Buda alá a hely ostromára megkivántató mennyiségnél nagyobb gyalog erőt, több tábori üteget s lovasságának itt éppen felesleges egész zömét vitte magával.

Ily czéljával összefüggőleg, a több időt igénylő s rombolóbb hatású rendszeres ostrom mellőzésével kísérte meg a vár bevételét, de az elpróbált falrohamok nem sikerültek; ekkeseredett tusa fejlődött; Hentzi Pestet bombáztatta: és már ekkor G. elégtételképen is tartozott Budának minden ároni bevételével. Rést lövetett, a honvédek Buda várormaira tüzték a nemzeti lobogót! Azonközben az épen oly vakmerően mint eszélytelenül provokált orosz interventio szele már átsüvöltött a Kárpátokon, úgyünk átlépte a rubicont. *De a bécsi hadjárat se az orosz interventiót meg nem akadályoztatta, se az eseményeknek lényeges fordulatot nem adott volna.*

Következtek a juniusi és juliusi napok; azok a tornyosuló vészt világosan felismerő, de azért csüggedetlen hazafiui feláldozás férfias küzdelmei valának, részint

Haynau már oroszok által támogatott hadmiveletei ellen, részint bámulatos erőlködések az orosz tulsuly ellen.

Hogy ezekről s illetőleg ezeknek ama részéről, mely a Komáromtöli leindulásig terjedő időszakra esik, mit tartanak G. ellenesei? határozottan nem tudom. Annyit hallottam, hogy Komárom körülötti veszteglését rosallották. Az ottani események részletezése nem lehetvén e rövid irat tárgya, ide vonatkozólag csak annyit jegyzek meg :

1. hogy nagyon csalódik, ki egy hadvezér mozdulatait mindig csak saját akaratától függőknek föltételezi ;

2. hogy G. veszteglése Komáromnál, viszont Haynau-nak a Czonczó-vonal melletti veszteglését vonta maga után ; tehát ez utóbbit céljai kivitelében késleltette ;

3. hogy meglehet egész máskép alakultak volna a haza ügyei, ha Aradot és Péterváradot jó móddal ellátva, a magyar erők Komárom körül összpontosulnak, — mint a hogy a kormány által kívánt esetben alakultak ; és

4. hogy azon napok emlékeivel bizonyos ármányok lánczolata is függ össze, melyet elől kimondott célomhoz képest örömet hagyok még bolygatlanul.

Végre leindult G. 25 ezernyi haddal, de Vácznál már az oroszok utját állották s az alsó seregekkel egyenes összeköttetésbe lépni lehetlenitve volt. Ismét a felvidékre vonult tehát s a csatázások egész sorával kivivta magának a Tiszáni átkelhetést s így tovább az utat, az alsó seregekkel végrehajtandó egyesülésre.

E hadmenet sokféleképen gyanusittatik ; de annyi elfogultság és tájékoztatlanság ömlik el e gyanusítások során, az ellenmondások oly chaotikus tömkelege az, hogy valameddig e zilált felfogásokat egy szabatos egészbe nem állítják az illetők, a rendszeres vita minduntalan abban a veszélyben forog, hogy az argumen-

tumaiból kifogyó ellenfél valami mereven megragadott képtelenségén kell hogy fenakadjon.

Vannak például a kik így argumentálnak: „*Görgei azért vezette seregét a felvidékre, hogy ott az oroszok által felkonczoltassa;*“ de miután kiderül, hogy hadmeneti intézkedéseire e gyanu rá nem fér, és végre is seregét, mint a tények bizonyítják, fel nem konczoltatta, arra a vádra térnek át: „*hogy hát demoralizálni akarta, miszerint azzal majd a fegyvert lerakathassa.*“

Igen, de e szándékolt demoralizatio ellen hangosan szól a sereg azon részének magatartása, mely elég morális erővel birt Debreczen előtt az orosz főszereg erős előhada megtámadását kiállani, részileg vissza is utasítani s végre a megérkezett zömmel szembe oly tusába keveredni, mely csak alig hogy elfogadtatásával nem végződött. Egy demorizált 7—8 ezernyi had ily erővel szembe bizonyosan jó korán megfutamlott volna.

„*A kis sereg e példás magatartá a nem Görgei érdeme,*“ mondatik aztán rá. Nem vonok semmit le a honvédek hősie szelleme és szívós kitartásából; de hogy azon erényeket a váczi megrázkódtatások után a Vadkert-, Losoncz-, Rimaszombat-, Putnok-, Miskolczon át Tokajig, az orosz seregek csaknem folytonos zaklatásai között végrehajtott hadmivelet közben fenntartani sikerült: abban valami érdeme csakugyan van a fővezérnek is. Épen oly világos ez, a mily kétségtelenül csak ítélte képességi hiányt tanusitana, a ki azt állitaná, hogy ama helyzetben és körülmények között a fővezér, ha csakugyan akarta, nem valósággal demoralizálhatta volna is seregét.

De ugyan azok, a kik az elébbi módon argumentálnak, így megdöntött feltevéseikhez fűzött csudálatos

eszmemenettel rögtön meg oly állításra mennek át: „hogy hát Görgei az oroszokkal egyetértett, mert más-hép seregeiken áttörni s a Tiszán áthaladni képes se lett volna.“

No már kérem tisztelettel: azt a czélt tartani szem előtt, hogy egy sereg felkonczoltassék vagy demoralizáltassék; az ellenséggel a menekülhetés utaira nézve egyetérteni; saját érdekében az erélyesen rátörő ellenséget a maga czéljairól értesíteni; árulást tervezni, de a kelepczéből minden áron kivágni...: — oly valami, a mire a terminologia kifejezést nem ismer, de minek, végeredményében, miután tudniillik a magyar sereg csakugyan át kelt a Tiszán, egyéb értelme sem lehet, mint az, hogy Paskevich herczeg követett el egyenesen árulást saját missiója ellen.

Erre pedig már csak az orosz hadvezénylet felelhetne; s hogy helyeselné alig hiszem. De szóllottak erre már a tények, melyekről feljegyzette az emlékirodalom, hogy ama hadjárat Paskievich herczegnek nem kis bajt adott, s hogy e fővezér, G. vád alatti eljárásának őszinteségével épen nem volt megelégedve, nem egyszer haragosan kiáltván fel terveiben tévesztetése mián: „hah! — mindig megcsal az az ember!“

Sok fontosságot tulajdonítanak „a Görgei és orosz tábornokok közt történt fegyvercsérének és gyanúsítják Görgeit, hogy már ekkor valami titkos egyezség jött létre közte és az oroszok között.“

Ezen fegyvercsere körülményeit közelebbről vizsgálva, abban valami rendkívülit találni lehetetlen. — Az oroszok ez időben már oly hadállásokat foglaltak vala, hogy gr. Rüdiger tábornok Görgeit megadásra s a további vérontás megszüntetésére felszólíthatni, magát jogosultnak tartotta.

E végre békekövetek (parlementaire) érkeztek a magyar főhadiszállásra; — Görgei ideig-óráig függőbe tartotta az oroszokat, talán hogy ezalatt is serge valamelyik részével szabadabban mozdulhasson; de hogy ezen értekezletekben legalább G. részéről semmi komolyabb szándék se rejlett, kétségbevonhatlanul bizonyítja a tény, hogy az orosz részről forma szerint megajánlott *fegyverszünetet se fogadta végre el*; sőt ellenben átiratilag kinyilatkoztatta, hogy a követek visszaérkezése után az ellenségeskedések azonnal rendes folyamatra lépnek.

Ezen egész esetnek tehát, valamint hogy az indokul szolgált kísérlet eredmény nélkül maradt, épen úgy nem lehet fontosságot se tulajdonítani; és ha e közben *ellenfelőlről kezdeményezés* folytán G. és az orosz követek fegyver-emlékeket adtak egymásnak: azon csak úgy nem lehet megbotránkozni, valamint nem szokott rendes hadviselő felek között feltűnő lenni, ha például fegyverszünetek idein, a legbizalmasabban is találkoznak az ellenfelek; de mi azután épen nem állja útját annak, hogy a legközelebbi napon egymás legyőzésére mindent elkövessenek.

E fegyvercserében lovagi udvariasságnál többet keresni nem lehet. Hogy pedig ez s a felemlített érintkezések mindegyütt se tördelték meg az orosz dsidák hegyeit, hogy a csupa urbanitás nem idomult gyöngéd barátsággá s az oroszok épen nem foglaltak ügyünk mellett pártállást: azt megmutatta, — s a ki netalán még az ily hit ábrándjába is merült volna, azt a valóra ébreszthette — *Debreczen*.

„*Debreczennél csak Nagysándort adta fel Görgei, ő maga részére biztosítva volt.*“ Erre — a mennyiben a fennebbi ponttal kapcsolatban tétetik az ellenvetés — csak annyit mondok: hogy ha már Görgeinek magának, vagy talán a vele lévő hadrészek-

nek is, a gyanusított egyezkedés folytán, oly biztos menvédje volt az oroszoktól, s ő csupán Nagysándort akarta belevinni a romlásba, csak őt akarta feláldozni: azt egy oly eszélyes cselszövő — mint a minőnek Görgeit ellenségei tartják — tehette volna fennebb a Sajónál vagy Tiszánál és oly körülmények között, hogy Nagysándor a vetett hurokból sehogy se menekülhetett s romlása sokkal bizonyosabb lett volna, mint a debreczeni rónákon, a hol órák távulságára tapinthatta az oroszok közeledését, a hol meg nem lepettethetett s a hol idein koránti visszavonulását átgázolhatatlan akadályok nem gátolták.

Vagy talán seregét megsemmisíteni nem, „hanem csak kudarcot akart vallatni Nagysándorral, hogy azután ellenszenvét korlátlanul éreztethesse vele?“ A kudarcz (mert feladata követelményein túl menve járt el Nagysándor) megesett; de azért se a vezénylettől el nem mozdított, se más üldöztetést nem szenvedett Nagysándor Görgeitől.

De elnézve minden fennebbi combinatióktól, mégis csak feladta Görgei Nagysándort Debreczennél, elnézte romlását és nem ment segítségére, tehát áruló.“ A hadi történelem nem egy példát mutat fel, a hol jó hirnevű hadvezérek seregeiknek néha épen virágát állították a legválságosabb helyekre, néha egyenesen fel is áldozták egy kisebb részét, hogy a nagyobbat a fenyegető véstől megmentse; de azért senkinek se jutott eszébe őket árulással vádolni. Azonban én ezzel nem a debreczeni esetet akarom igazolni; Görgei hadmenete ez áldozatot nem kívánta, s az neki nem is használhatott; Nagysándornak az nem volt, nem lehetett feladata, és nem is mondta még senki, hogy Nagysándornak az lett volna rendeltetése: mi szerint Debreczennél az oroszokat feltartóztassa avagy

élethalál harcztot vivjon! egy ily rendelet a helyi és más itten összetaláló viszonyok között oly valami absurdum lesz vala, hogy annak teljesítésére Nagysándort a hadi fegyelem sem kötelezte; ellenben ha a haza hú fiai ily világos felkonzoltatása decretáltatik, akkor a humanitás követelte volna, hogy egy ily feladat dicsőségét — esignálva állására — a megrendelőnek engedje át.

De Nagysándornak akkori s azutáni magatartása se igazolná az ily feltevést; nem oly előkészületeket tett, mint a milyeket kellett volna tenni — nem a sötét sejtelmek ama komoly hangulatában volt, mint a milyenben kell vala lenni — annak, a ki egy ily kétségbeesett nagy halálharcztot vivni van hivatva s a ki a kikerülhetlen temetkezés előöstéjével megy szembe. Már pedig egy fennebbi értelemben disponált csata 7—8000 emberrel a debreczeni téren, az orosz főerő ellen, ezen esélyeket involválja vala.

Az egész eset tehát csak annyiban foglalható össze, hogy Nagysándor az orosz előhad támadását bevéarta, s az által, hogy az, nagyon tekintélyes ereje mellett is, óvatosan visszavonult *), még inkább felbuzditva, harzi tüze által azon végre engedte magát ragadtatni, hogy a közben megérkezett orosz főhaddal szemben is folytassa a véghetetlen aránytalan harcztot. — Az eredményt történelmünk egy gyászos lapja jelzi. — Hogy pedig Nagysándor Görgeit ezért valaha vádolta, neki ezért szemrehányásokat tett volna soha se hallottam.

„De hát miért nem ment Görgei segítségére?“
Az ütközés délután kezdődött; G. sergei már ekkor mintegy 2 mértföldnyi távulsági napi menetüket meg-

*) Az orosz óvatos volt, mert oly erélyes ellentállásból, a milyennel Debreczennél találkozott, azt is feltehetta, hogy az egész magyar sereg ott áll s ezzel szembe a zöm megérkezése előtt nem akart semmit veszélyeztetni, tehát visszavonult.

tették volt és Vámos-Pércsen, részileg Nagy-Létán is lehettek; mindenesetre már fáradva, a csata színhelyétől szintén 3 mértföld körülötte távolságra állottak; és G. feladata itt már nem az volt, hogy az oroszokkal az alföldön, egyenetlen erők mellett, haszontalanul s cél nélkül mérkőzzék, hanem az, hogy Nagy-Váradot elérje s onnan a déli hadseregnek kezet nyújtson. Mit ért volna hát G. vele, s mit használt volna Nagysándornak, ha seregével az ágyudörgés irányában utnak indul s 4—5 órai erőltetett menet után kimerült sergével, vagy a vert had romjait vagy még rosszabb esetben magát az orosz hadat szemben találja? Első esetben a roppant fáradságnál, céljához jutásában hátrálódásnál s késedelemnél egyebet nem nyer, mert a menekültek amugy is csak uti céljuk irányába tarthattak; utóbbi esetben pedig megtörténhetik, hogy a tulnyomó s már győzelmi vérszemre kapott orosz erővel szemben, maga is hasonló vereséget szenved. — Ám ítéljen hát a nyájas olvasó: hol itt az árulás?

Nagysándor Debreczen melletti sorsára, lett legyen az győzelem vagy vereség, akkori hadállásából G. már be nem folytathott; szerencsétlenségében meg nem menthette.

„No de Görgei mégis áruló, mert csupán hadvezéri tehetségét fitogtatva, nagy körutat tett, hogy a déli hadsereggel való egyesülését kikerülje; mely esetben az egyesült erőkkel sikerült volna az ausztriai hadsereget tönkretenni.“

Engedtessek meg itt nekem — ha a tárgy méltóságával teljesen össze nem fér is — a kérdés: vajjon a havasok királya, a szarvas, acél veretű inait fitogtatja-e, ha a vérszomjas falka előtt, meredek hegyek gerincein keresi a menekülési utat? — — — ilyen volt pedig G. sorsa is; — s meg lehet bárki győződve,

hogy a lélek és test teljes erejét kimerítő körutról — ha másképp lehet — örömetst lehagyott volna.

A mi pedig a tárgy lényegét illeti, szintén rövid-be foglalva lesz alkalmam magam kifejezni. — Hadtani teljes avatatlanság kell ahhoz, hogy valaki feltegye: miszerint — ha Görgeinek sikerül az alsó Tiszán összeköttetésbe lépni a déli magyar hadakkal — Haynau maga részéről komoly összehitközésekbe bocsátkozhatik, minekelőtte az orosz főhaddal szintén egyesülve nincsen; röviden mondva: a magyar erők egyesülése itt, közvetlen vonja maga után az orosz-osztrák hadak egyesülését is. Ez esetben a helyi viszonyokhoz képest, s kivált, ha a tulsó felek technikus eszközökbeli előnyei s illetőleg fölénye kellő számításba vonatik, — könnyen beláthatólag alig lesz vala csak az is kivihető, a mi Görgei utóbbi hadmenetével sikerült: hogy az oroszok legalább 3 napmeneti távulságra maradjanak G. mögött, a déli hadsereggel végrehajtható egyesülés pontjától, s hogy tehát lehetővé váljék: egyesített erővel neki menni Haynau-nak s felette esetleg egy megtörő győzelmet kivíva, vagy az elmaradt oroszokat ignorálván, az ausztriai sereggel végezni, — vagy esetleg megint egész erővel az oroszoknak fordulva, ezek ellen is egy döntő csata szerenéséjét elpróbálni.

Szerintem tehát az alternativa így áll: — ha G. az Altiszán egyesül Dembinskyvel, — egyesül Paskievich is Haynauval, s ekkor circa 75—80,000 magyar áll szemben 130—140 ezer orosz és ausztriaiival; — így pedig a hogy történt, G. a Paskievich alatt álló egész orosz hadat neutralisálta az Altiszán mérkőző erőkre nézve, és állott Dembinsky körülbelől egyenlő erővel szemben Haynauval; felhasználható előnyéül szolgált a szegedi erődítés, — ha ebből kiszorittatik. a védhető Tisza-vonal, — hátrább a szőregyi töltés, és végmenedékül Arad, — a hol, hol akar, Görgeivel találkozhatik.

Hol áll hát kérem már most a nagyobb valószínűség az ausztriai hadakon ejthető vereségre, (ekkor pedig már ez volt csak a vezéreszme) így-e vagy amúgy? Én azt tartom, az utóbb bekövetkezett esetben! — Ha még sem úgy történt — — — végzet volt-e? majd megmondja a később higgadtabban ítélő történész.

Végre is hát, miután ezen történéshű részletekből az árulás ki nem világul: hogyan vonhassunk még következtetést G. állítólagos árulására?

Az árulás egy, bizonyos criteriumok nélkül nem képzelhető fogalom. Én aziránti felfogásaimat csak néhány kérdésbe foglalom, s e kérdésekre már constatált tényálladékokkal felelek.

„Megnyerhető volt-e az ügy, melyet állítólag Görgeinek kellett elárulni, miután már az északi Colossus beleegyezett?“ Tudtom szerint G. ellenzéke se tartja azt; másfelől pedig sok indifferens s igen illetékes ítélő tehetségektől is még eddig szintén csak azt a véleményt hallottam, „hogy önvédelmi harczunk az oroszok nyílt közbelépésével veszve volt.“ Vesztett ügynek pedig nem kell áruló.

„Ki részére lehetett Görgei áruló?“ csak Ausztria részére! de ez esetben nem lesz vala szüksége Ausztriának orosz intervencióra, hiszen egy eszélyes áruló segítségével legyőzhette volna a honvédelmet magára is.

„Minő eszközöket szolgáltatott az áruló Ausztriának vagy szövetségeseinek a győzelem érdekében kezére?“ Kezükre semmit, — törekvéseikkel szembe pedig mindvégig a leghatározottabb ellentállást gyakorolta.

„Az osztrák hadvezéreknek mi lehetett a célja?“ — a magyarok legyőzése; „hol és mikor?“ a hol és

minél előbb lehet; „és mit tehetett e végre egy áruló magyar vezér?” azt, hogy magát minél előbb legyőztesse.

„Volt-e Görgei oly e tiben, hogy magát legyőzethesse?” volt — hogy többet ne is emlitsünk — Vácznál Juliusban és egész hadjáratában Tokajig; és mit tett? a veszély perczeiben életét, személyét vetette a mérlegbe, és hadserge megmentésére mindent elküvetett. —

„Mi vezethette Görgeit árulásra, talán bosszu, és ki ellen: talán hazája ellen?” — ez őt meg nem bántotta, sőt tisztelte, ő meg hazáját szerette s azért véret is ontotta; — „hát talán Kossuth ellen, és miért?” meglehet, hogy legyőzhetetlen ellenszenv fejlődött ki kettőjük között; de ha csakugyan a kormányzó elleni bosszu vagy ellenszenv vezeti: — akkor hatalma tetőpontján, szebb napokban kísérhette volna meg azt elbuktatni; Aradon már a kormányzó kisebb, a fővezér nagyobb nem lehetett.

„Vagy talán nagyravágás, hui ambitio?” — A nemzet innepelt hadvezére — egy hozzá szeretet- és lelkesedéssel ragaszkodó vitéz hadsereg győzedelmes vezetője volt; — katonai szelleménél fogva magasabb vágya nem is lehetett; — de ha hui ambitio bántja, úgy az ügy estéjén, a már megásott sir behantolása dicőségét csakugyan el nem vállalta volna.

„És végre az árulók érdemeikhez mért magas bért szoktak kapni; Görgei egy országot árult el, hát mi volt a jutalma?” — az elszigetelt számtüzetés — a morális halál! — „vagy tán őt is megcsalták?” Oh a hatalom nem tagadja meg jó szolgálait!

Ám ítéljen a jelen-, majd itélend az utó-kor is!

Egykor egy golyó G. homloka felett furódott át csákóján; stoicus hidegséggel mondta rá: „mért nem egy czollal alább?” Nem balvégzetének sötét sejtelve lebent-e el ekkor ajkairól? nem tudom. De hiszem álhatatosan, hogy ütni fog neki is a megváltás órája. Addig pedig csak azt kívánhatom az üldözött — jobb sorsra érdemes hazafinak: hogy találjon önfeláldozó lelkületének letűnt napok szebb emlékeivel összeforrt mozzanataiban erőt a kitartásra; s szolgáljon vigasztalásául: hogy az önzetlen hazafiság ritka növény, az elismerés még ritkább virága!!!

Kolozsvártt, junius havában 1867.

nyílt sisakkal

Asserman Ferencz,

184 $\frac{1}{2}$ -ben a honvédelmi sereg vezérkarátan ezredes és Klapka alatt Komáromi várparancsnok.

UTÓSZÓ.

Már nyomdában volt e néhány lap kézírata, midőn a Pesten Osterlamm Károly kiadásában megjelent „*Móbrí csata, — történet-kritikai tanulmány*“ czimű mű kezemhez jutott.

Ezen röpirat, melynek szerkesztésénél a valóság hiteles kimutatása végett szükséges kutforrások és segéd-eszközök egész terjedelemben rendelkezésül szolgáltak, hazánk egyik nevezetes történésze H. M.-nak „*Görgei feláldozta Perczelt Mórnál 1848. december 30-án*“ jelige alatt, ama történeti eseményről világ elé bocsátott szigorú birálatát, helyezi kellő világitásba s azzal végzi:

„hogy ez egy eset sok közül, tanulságos intő példa arra: hogy mennyire szükséges, méltányos és illő, az egykor a kétségbeesés perczeiben alakult benyomásokat és kimondott ítéleteket, most 18 évek leforgása után revideálni! szükséges a történeti igazságra nézve, méltányos a megítélt személyek iránt, illő a magyar nemzethez!“

Annnyival kevésbbé mulaszthatom tehát el mindazokat, a kiktől elolvastatni ezen kis iratom szerencsés leend, s a kik az embertárs iránti részvét érzületét magukénak mondják, az idéztem munkára figyelmeztetni, minthogy még ezen felül is, még pedig oly honvédtárs nyilatkoztatta ki irányomban Görgeinek teljes hibáz-

tathatlanságát a moóri csatára nézve, a ki egyfelől tökéletesen illetékes e tárgybeli ítéletre már csak azért is, mert éppen akkor mint törzstiszt zászlóajával állott Csákvárt; és a ki másfelől mint G. iránt nyíltan bevallott ellenszenvvel viseltető kortárs, bizonyosan éppen erre az oldalra részrehajló ítéletet nem hozhat.

Most és mindég azt mondva: *győzzön csak az igazság!*

Asserman Ferencz.

FÜGGELÉK.

I.

NYILT KÉRELEM

Kossuth Lajos urhoz.

Viktring, Klagenfurt mellett, máj. 29. 1867.

A „Magyar Ujság“ 47-ik számában olvasom Önnek Párisban, f. é. május 22-én kelt, „Nyilt levelét“ Deák Ferenczhez.

Egyebek közt azt állítja Ön e levélben, hogy 1849-ben „sikerült az árulásnak nemzetünk önbizalmát megrendíteni, s a megrendített önbizalommal karját elzsibbasztani.“ majd alább, mintegy ebből folytatva: hogy ugyanakkor (1849-ben) „a sikerhez csak egy kis-sé több kitartás hiányzott“ (t. i. a nemzet részéről.)

Nem először hallok e sip hangját!

Ezen tanok buzgó hirdetésével többször volt alkalmam találkozni oly könyvekben, röpiratokban, hírlapi cikkekben, melyeknek közvetlen vagy közvetett kútforrása a magyar emigratio.

És ez utóbbi körülményből következtethetém ugyan, hogy e tanok alapjának megvetésében, az 184⁸/₉-ki önvédelmi harcunk némely eseményének részint tagadásában, részint elferdítésében, s több effélékben legelső helyen és legbuzgóbban Ön maga fáradozhatott: hiteles bizonytságot erre nézve azonban csak most, Önnek „Nyilt leveléből“ nyerék, s így, csakis ennek elolvasá-

sa után érczhetem magamat feljogosítva néhány komoly észrevétel alapján, egy szivből eredő őszinte kéréssel alkalmatlankodni Önnek.

Mikor Ön árulásról beszél, felfogásom szerint a világosi fegyverletételt, nem mást, volt szándéka érteni alatta. Mert hiszen minden, a mi Önnek leköszönését megelőzőleg történt az általam vezérelt hadsereg körében, legott akkor tudtára volt Önnek; titoknak Ön előtt — még ha volt volna is valami eltitkolni való — semmi sem maradhatott. Mily czélszerűek valónak Önnek intézkedései e részben: általánosan tudva van.

Tehát a világosi fegyverletételtől állítja Ön, hogy sikerült neki megrendíteni önbizalmát a nemzetnek, — elzsibbasztani karját; minek következtében aztán hiányzott volna a nemzetben ama „csak egy kissé több kitartás,“ mely ha meg van: „elérve — Ön szerint — a siker“, a mi akkor időben nem lehetett más, mint az 1849. april 14-kei debreczeni határozat alapján, az orosz-osztrák szövetség ellenében hadverőleg kivivott teljes függetlensége Magyarországnak!

Tegnap épen, mikor az Ön „Nyilt levelét“ közzé tevő számát a „Magyar Ujsságnak“ kezemhez vettem, — jelent meg tőlem, (Pesten, Ráth Mórnál.) „Gazdátlan levelek“ czime alatt egy kis füzetke, melyben *általoknak* mondom az Ön hirdette, szóban lévő tanokat.

És engem e meggyőződésben megrendíteni még az Ön érdekes „Nyilt levele“ sem képes; mert hiszen ezzel szemben oly tekintély szól az én meggyőződésem mellett, mely előtt még Ön maga is meghajolni kénytelen.

Kossuth Lajos, Magyarország kormányzója ugyan is Aradon 1849. aug. 11-én kelt (eredetiben kezemnél lévő) bucsu-proclamájában, — tehát az incriminált fegyverletételt előtt két nappal — következőkép nyilatkozik ügyünk akkori állásáról:

„A szerencsétlen harcok után, melyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatta e nemzetet, nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák és orosz nagyhatalmasságok ellen az önvédelem harcát siker reményével folytathassuk.“ — —

Ön Deák Ferenczhez intézett „Nyílt levelének“ végén erősen állítja, hogy nem személyes érdek, nem ingerültség, nem fontoskodási viszketeg szól Önből „de keblében fiatal eréllyel él és fog élni a kötelesség érzete hazája iránt!“

Én tehát Önnek ezen vallott kötelesség-érzetére hivatkozva, igen szépen kérem Önt: hagyjon fel végre amaz áltanok hirdetésével, melyekkel Ön a haza dolgát fel nem építhette és fel nem építheti; és a pusztá negatiónak azon, felette kényelmes teréről, melyet „Nyílt levelével“ ujabban elfoglalt, szűnjön meg akadályozni, a mikor nem építhet.

Görgei Arthur, s. k.

(Közölve a Pesti Napló 128. számában, 1867. június 4-én.)

II.

„A Hon“ 139. számában 1867. június 18-án megjelent cikk ekként szól:

Görgei Arthur is hozzászólott Kossuth leveléhez. Nyilatkozatának tartalma ez, hogy roszalja, miért áll Kossuth most a nemzet és a dynastia közötti egyezkedés útjába, holott 1849-diki augusztus 13-kán maga Kossuth elismerte, hogy Magyarország ügye a csatatéren el van veszve.

Mi szeretnénk volna, ha Görgei Arthur nem szól bele a vita alatti kérdésbe. Vannak bizonyos húrok a

nemzet kedélyében, miknek jó lelankadni, hogy hangot ne adjanak, s nem jól cselekszik, ki azokat újra felhangolja.

Mi nem közöljük a keserű kifakadásokat, mik e miatt Görgei Arthur ellen számtalan helyről érkeztek hozzánk. Nem csak azért, mivel azok közé tartozunk a kiknek fáj, hogy a szabadságharcz nagy hadvezérét nem azon hirben adhatjuk át a historiának, melyben őt egy évig felmagasodni láttuk, de legkivált azért, mert ama balvégzetes eseménynek körülményei jobb ha örökre elhallgatva maradnak.

Nem tagadjuk meg Görgeitől a jogot, hogy e körülményeket saját védelmére felderíteni szót emeljen; vádolhatja Kossuthot, vádolhatja az országgyűlést, vádolhatja a többi hadvezéreket, vádolhatja saját hadserégét, vádolhatja az egész nemzetet, ha ez neki nem fog fájni. Tere van hozzá, és lehetséges.

De egyhez nincs joga. Vádolni a mostani ellenzékét, vádolni Kossuthot azzal, hogy a nemzet és a dynastia közötti kiegyezésnek akadályára vannak.

Ha más bárki mondja is azt, hibázik, mert az ellenzék nem akadályozza e kiegyenlítést, de valódi szilárd alapot akar neki nyújtani; nem törekszik Magyarországnak a dynastiától elszakításán, de állami létének biztosításán; nem szándéka: Ausztriát megtörni, megalázni, de vele becsületes szövetségben élni. Kossuth sem mond egyebet Deákhhoz irt levelében.

De bárki hozzá szólhat a kérdéshez, csupán Görgei Arthur nem.

Görgei az, a ki nem vádolhat senkit a földön azzal, hogy a kiegyenlítés utjába akadályokat gördít, a mig ki nem magyarázza, miért capitulált ő maga Oroszországnak és nem Ausztriának? miért nem Aradon, miért Világoson? Ezt pedig ki nem magyarázhatja.

Epen Görgei Arthur volt az, ki a legnehezebb követ gördítette Magyarország és Ausztria közé, midőn

Világosváron nem Magyarországot, de Ausztriát alázta meg, s Ausztria balvégzetének veté meg alapját.

Mi kérdehetnök Görgei Arthurtól: miért vetette el a balvégzetes koczkát, akkor, midőn az egyezkedésre még kész hadsereg állt parancsa alatt? miért taszítá el az egyezkedés módját? miért adott Ausztriának egy oly dőfést, melynek sebében még most is sinylik? miért idézte fel Magyarországot ellen a boszu politikáját?

Azt nem felelheti, hogy nem tudta, mit cselekszik.

Azért nagyon kérjük a táborno­kot, hogy maradjon távol a mostani alkotmányos küzdelmektől.

III.

A Pesti Hírlap 87. számában 1867. június 18-án megjelent cikk így szól:

Buda, június 5-én.

Görgey Arthur a pesti napló június 4-iki számában egy levelet ír, — melyben olyformán nyilatkozik, mint-ha ő csak most, Kossuth nyílt leveléből értette volna meg, hogy árulással vádoltatik.

Hogy az ellenkezőről meggyőződjék — vagy legalább, hogy ilyen dolgokkal sem magát, sem a közön­séget ne ámitsa, czélszerűnek látjuk nyilvánosan kijele­lteni, — hogy őt a hazai közvélemény, már régen s még azon időben, midőn Kossuthtól nemcsak levelet olvasni, — de annak nevét említeni sem volt szabad, elítélte.

Az ő tettei felett már ítélte a közvélemény, s ítélni fog a história.

Mi itt magunkat bírakul feltolni nem is akarjuk, de kötelességünknek tartjuk oly egyén irányában, ki multja daczára, egy nyilvános lapban így nyilatkozik — kijelenteni — hogy ő el van ítélve még azon eset­ben is, ha magát a világosi fegyverletétele cselekmé-

nyét — ha a hadjáratban a magyar kormány iránti ellenszegülését, ha a várt és egyéb csatákban eljárásait, melyek már úgy is elítélve vannak, igazolni képpes volna is a jövő és történelem előtt, mit alig hisszünk.

Mi árulónak nyilvánítjuk őt, még az esetben is — nemcsak a haza, hanem a katonai becsület, tiszt társai és az összes általa vezetett hadsereg ellen — s ezen állításunkat senki meg nem czáfolhatja — mert azon ember ki 30000 ember sorsát feláldozta — hogy saját életét biztosítsa, ki saját személye s ennek jövőjeért — feláldozza még a dicsőséget, és becsület utoni halált is — ki hóhérkezébe adja tábornok társait, törzs s főtisztjeit — ki midőn azokat, kik neki nevet, és dicsőséget szereztek, hóhér pallosa alatt elvérezni látta, és tudta — nyugodtan és kényelemmel élt — s még arra is gyáva volt — hogy ezek után, ha netalán csalódott volna (mit az előzmények után senki sem hihet) saját életét elvegye; de még ezek után, csaknem az ártatlan szerepét játszva — egy nemzet közvéleménye előtt — egy nyilvános lapban feltolakodni — sőt még párt állást foglalni elég vakmerő, ez már mindent meghalad — s e felett ítéletet hozni nem szükséges.

De miután a legközelebb történtek után, még azt is várhatjuk, hogy a haza földére visszatérni szándékozik, felkérjük őt, hogy azt ne tegye, ne háborítsa itt fel a kedélyeket, ne ujítsa a nemzet fájalmát, legyen ő reánk nézve halott s akkor mi olyannak tekintjük.

Több honvéd. *)

*) E sorok fogalmazója egy honvéd hadbíró, aláírói pedig több tekintélyes honvéd.
Szerk.

Dⁿ BALLAGI GEZA

